

ОПТИМІЗАЦІЯ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ У БЕРЕГІВСЬКОМУ ЛІСГОСПІ

Ганна ДОЛОПКУЛА¹, Богдан ГАВРИШОК,² Петро ДЕМ'ЯНЧУК²,

¹Великокопанська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів

Виноградів, Україна

²Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Тернопіль, Україна

Abstract. *The study analyzed the features of forestry management in the area of activity of the State Enterprise "Berehiv Forestry". Based on the stock materials, measures for reforestation and forest management in individual forestry were analyzed. Positive aspects and problems in conducting economic activities of forestry of the forest enterprise were outlined.*

Keywords: *forest, forest use, forest crops, forest growth conditions, land use.*

Лісогосподарське землекористування є ключовим елементом сталого розвитку регіонів, особливо в умовах кліматичних змін та економічних викликів. Берегівський лісгосп, розташований у Закарпатській області України, характеризується унікальними природними умовами, що включають різноманітність ґрунтів, кліматичних зон та біорізноманіття. Оптимізація землекористування в цій місцевості спрямована на підвищення продуктивності лісових насаджень, збереження екосистем та забезпечення економічної вигоди для місцевих громад.

Наше дослідження спрямоване на окреслення сучасних підходів до оптимізації лісогосподарського землекористування в Берегівському лісгоспі. Основна мета – розробити пропозиції сталого управління лісовими ресурсами з урахуванням місцевих особливостей.

Дослідження базується на аналізі літературних джерел та даних таксаційних описів Берегівського лісгоспу. Використано методи порівняльного аналізу, узагальнення, роботи з фондовими матеріалами тощо.

Територія Берегівського лісгоспу розташована в південно-західній частині Закарпатської області, де лісистість становить лише 12–13%, що значно нижче середнього показника по області (48,8%). Лісова рослинність характеризується фрагментованими ареалами через високий рівень освоєння території. Велику частину площі займають луки та сільськогосподарські угіддя.

До складу ДП «Берегівський лісгосп», створеного шляхом реорганізації двох лісгоспів, входять сім лісництв: Берегуйфалівське, Чизайське, ім. Маурера, Кідьошське, Виноградівське, Шаланківське та Затисянське (рис.1). Загальна площа лісгоспу становить 20044,8 га. Основними лісовими породами є бук лісовий (*Fagus sylvatica*), дуб звичайний (*Quercus robur*), граб (*Carpinus betulus*) і ясен (*Fraxinus excelsior*). Помірно-континентальний клімат із середньорічною температурою 9°C та опадами 700–800 мм сприяє розвитку листяних лісів.

Ключові проблеми землекористування включають: роздробленість лісових масивів через історичні підходи до використання земельних ресурсів; ерозію ґрунтів на схилах, що знижує родючість; незаконну вирубку, яка сягає 5% річного обсягу заготівлі деревини; недостатнє впровадження сучасних технологій у лісоуправліннях.

За Бадзяном В. В., перспективними є два напрями еколого-збалансованого лісочористування. Він зазначає: «...перший напрям (експлуатаційні заходи) забезпечить гармонізацію експлуатації земель і лісів із їхнім ресурсним потенціалом, а другий (відтворювальні заходи) сприятиме збалансуванню промислового лісовиробництва та непромислового вирощування лісочородукції. Для цього необхідні не лише відповідні заходи, а й стимулювання підприємницької активності» [1, с. 21]. Недотримання основного цільового призначення земель лісогосподарського використання спричиняє екологічно небезпечне та економічно необґрунтоване землекористування, особливо з огляду на

довгострокову перспективу. Тому необхідно розробити та впровадити посилені механізми контролю за дотриманням цільового використання земель і лісів.

Складнішим завданням є створення умов для екологічно збалансованого лісгосподарського землекористування. Це вимагає врахування широкого спектра факторів, які суттєво впливають на ці умови у короткостроковій перспективі, а також розробки точних прогнозів їхньої зміни. Для цього необхідно організувати постійний моніторинг стану умов екологічно збалансованого лісгосподарського землекористування із своєчасним внесенням коректив.

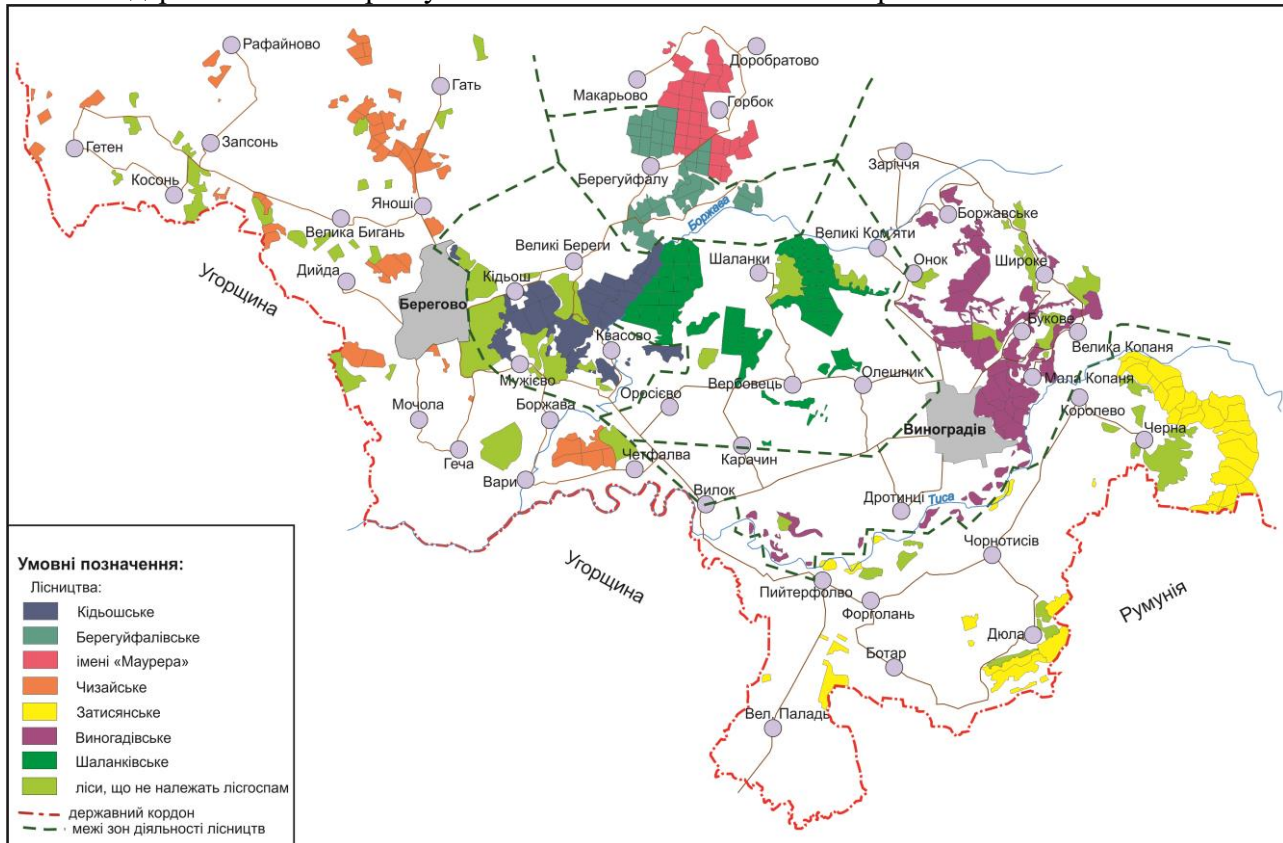

Рис. 1. Картосхема розміщення лісових масивів Берегівського лісгоспу

Експлуатаційні заходи для сталого управління землями та лісами передбачають контрольоване використання їхніх функцій. Це включає впровадження новітніх технологій у промисловій та інших формах експлуатації лісгосподарських земель. Такі заходи мають завершуватися вирощуванням високоякісних лісгосподарських культур без порушення природних екосистем, зокрема у пралісах.

Основні напрями оптимізації використання лісів і лісових ресурсів у ДП «Берегівський лісгосп» охоплюють заходи з лісовідновлення, лісорозведення, реконструкції насаджень та створення насінневої бази через формування лісорозсадників.

ДП «Берегівський лісгосп» досяг значних результатів у лісовідновленні, висадивши 90,5% запланованих площ, зокрема створивши 458,5 га лісових культур. Обсяги лісовідновлення частково обмежені експлуатацією лісосік головного користування та лісовідновних рубок. Водночас площі нових лісових культур збільшились переважно завдяки природному поновленню.

Лісові культури систематично переводяться у вкриті лісовою рослинністю ділянки відповідно до нормативних вимог. Проте догляд за лісовідновленням у кожному лісництві здійснюється в обсягах, менших за заплановані, що призвело до зниження класу бонітету лісових культур. Доповнення незімкнутих культур основною породою проводилося приблизно на 15% площі, іноді більше.

Природне поновлення запроєктовано на 18,4 га, зокрема на лісосіках – 16,5 га, з них 1,9 га

– твердолистяними породами. За останні 10 років у молодняках природного походження переважають біла акація (*Robinia pseudoacacia*) (78,7%) та граб звичайний (*Carpinus betulus*) (12,6%). Із загальної площі 1238 га невикритих лісовою рослинністю ділянок і лісосік лісовідновлення потребують 1192,7 га. Решту площі рекомендовано перевести в інші категорії, як-то біополяни чи ремізи. Природне поновлення можливе на 305,3 га (26%) в усіх лісництвах, тоді як на решті 871,5 га (74%) створення продуктивних лісів із цінних порід потребує штучного відновлення. При проєктуванні лісовідновлення враховується швидкість та якість природного поновлення в різних типах лісу та категоріях ділянок.

Середній період відновлення для ділянок природного поновлення становить 6 років. Змикання лісових культур і їхній перевід у вкриті лісовою рослинністю ділянки, залежно від типу лісу та цільової породи, триває в середньому 7 років. Створення лісових культур на зрубках планується впродовж 2 років, а на лісосіках головного користування та лісовідновних рубок – у наступний рік після рубки. Створення лісових культур здійснюється за технологічними схемами, які враховують природне поновлення, лісорослинні умови та особливості ділянки. У них визначено методи обробітку ґрунту, способи створення та схеми змішування порід. Загалом за цими схемами створено 520,7 га лісових культур.

У ДП «Берегівський лісгосп» запроєктовано створення лісових культур у рекреаційних лісах на площі 24,9 га. Під час таких робіт рекомендовано враховувати планування пішохідних доріжок із урахуванням основних напрямів руху, створення мальовничих ландшафтів, формування груп декоративних дерев і чагарників, збереження невеликих галявин для відпочинку та окремих дерев для підвищення естетичної цінності.

Лісовідновлення включає реконструкцію насаджень, зокрема низькоповнотних молодняків природного й штучного походження з повнотою 0,4, а також малоцінних молодняків із повнотою 0,5 і вище, які не відповідають типу лісу чи цільовому призначенню. Загальна площа таких насаджень становить 24,7 га. Ліси з рекреаційними чи іншими спеціальними функціями (ландшафтні парки, заповідні урочища, пам'ятки природи, заказники) до реконструкції не включаються.

Гідромеліорація проводиться на 294,3 га надмірно зволжених і заболочених лісових ділянках та 52,3 га нелісових землях [4, 5]. З огляду на неоднозначне ставлення до осушення через можливі екологічні порушення, осушувальні роботи не запроєктовані.

Відновлення лісової рослинності триває, із річною потребою в посадковому матеріалі 755,2 тис. сіянців і 37,6 тис. саджанців, розрахованою на основі обсягів лісокультурних робіт [3, 4]. Площа посівного відділення розсадника має становити 2,62 га, плюс 25% (0,66 га) на інфраструктуру (дороги, водойми, канали, огорожі), що загалом дає 3,28 га. На момент лісовпорядкування розсадники займали 14 га, що недостатньо для забезпечення садивним матеріалом, тому пропонується їхнє розширення до розрахункової площі з додатковими тимчасовими розсадниками в кожному лісництві.

У лісництвах ДП «Берегівський лісгосп» реалізується комплекс заходів з охорони лісів, зокрема сертифікація. Під час сертифікації визначено основні лісові екосистеми підприємства. Площа лісів, призначених для збереження як репрезентативні зразки, відповідає Критерію 6.5 Національного стандарту ведення лісового господарства України (FSC-STD-UKR-01-2019 V 1-0, чинний із 30.03.2020), який вимагає визначення та охорони репрезентативних ділянок аборигенних екосистем або їхнього відновлення [5].

Згідно з індикатором 6.5.6 стандарту FSC, репрезентативні ділянки разом із іншими компонентами мережі збереження (зони збереження та цінні для збереження території) мають охоплювати щонайменше 10% площі підприємства. Мережа збереження становить 2813,4 га (31,1%), що перевищує норматив. На репрезентативних ділянках заходи на наступний період не плануються.

Визначення особливо цінних для збереження лісів (ОЦЗЛ) проведено під час підготовки до сертифікації на основі посібника «Особливо цінні для збереження ліси: визначення та господарювання» (2008) та «Порядку поділу лісів на категорії та виділення

особливо захисних лісових ділянок» (2007). Результати обстеження лісового фонду для виділення ОЦЗЛ представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Площа виявлених особливо цінних для збереження лісів [3, 4]

Категорія ОЦЗЛ	Лісництва	Площа, га
Лісові території на яких виявлено осередки біорізноманіття, важливі на глобальному, національному або регіональному рівнях	ім. «Маурера»	3,0
	Кідьошське	63,3
	Чизайське	95,5
	Разом	161,8
Великі лісові ландшафти, значущі на глобальному, національному або регіональному рівнях	Кідьошське	205,0
Лісові території що забезпечують основні природно-захисні функції в критичних ситуаціях.	ім. «Маурера»	198,6
	Берегуйфалівське	261,9
	Кідьошське	250,0
	Чизайське	147,7
	Разом	858,2
Лісові території, що є визначальними для задоволення основних потреб місцевих громад	ім. «Маурера»	962,1
	Берегуйфалівське	426,5
	Кідьошське	38,8
	Чизайське	161,0
	Разом	1588,4
Всього		2813,4

Сертифіковані ліси сприяють економічно, екологічно та соціально збалансованому веденню лісового господарства. Лісова продукція постачається з ділянок, де господарювання базується на принципах невиснажливого, сталого та безперервного лісокористування з урахуванням охорони довкілля, збереження біорізноманіття, а також інтересів працівників лісового господарства та місцевих громад.

Для захисту лісів від пожеж застосовується комплекс правових, організаційних, технічних і лісгосподарських заходів, спрямованих на запобігання виникненню пожеж, обмеження їхнього поширення, зниження рівня пожежної небезпеки, підвищення стійкості деревостанів до вогню, а також своєчасне виявлення та гасіння пожеж. Протипожежні заходи розроблені з урахуванням економічних, біологічних і екологічних особливостей лісового фонду.

Територія ДП «Берегівський лісгосп» характеризується низьким класом пожежної небезпеки, що пояснюється значною часткою вкритих лісовою рослинністю ділянок із листяними породами, такими як дуб, граб і ясен, середньовікових, пристигаючих і стиглих насаджень у свіжих і сирих типах лісорослинних умов. Окрім протипожежних заходів, необхідно активізувати просвітницьку роботу серед населення та популяризувати правила пожежної безпеки в лісах.

Ведення лісового господарства в ДП «Берегівський лісгосп» має як позитивні аспекти, так і певні недоліки. Господарська діяльність здійснюється відповідно до проекту лісовпорядкування, що забезпечує безперервне та раціональне використання лісових ресурсів, зокрема:

- проведення рубок головного користування в межах розрахункової лісосіки;
- своєчасне та якісне лісовідновлення на зрубках і непокритих лісовою рослинністю землях (за останні 10 років створено 519,8 га лісових культур із цінних порід, переважно дуба звичайного – 501,9 га, а 245,9 га переведено у вкриті лісовою рослинністю ділянки);
- покращення санітарного стану насаджень завдяки вчасним санітарним заходам;

- високий рівень захисту лісів від пожеж і лісопорушень, підтверджений відсутністю пожеж, масових осередків хвороб і шкідників упродовж ревізійного періоду.

Проте в процесі господарювання виявлено низку проблем, зокрема:

- несвоєчасне проведення рубок формування та оздоровлення, що спричинило заміну головної породи в лісових культурах на площі 142,5 га у віці 11–20 років;

- недостатній агротехнічний і лісівничий догляд за незімкнутими лісовими культурами, що знижує їхню якість;

- недостатня увага до вдосконалення лісонасінневої діяльності;

- незадовільний стан окремих кварталних просік, які потребують розчищення.

Оптимізація лісокористування передбачає екологічно збалансоване землекористування та лісокористування. Виділяються дві основні групи заходів: експлуатаційні та відтворювальні, спрямовані на гармонізацію використання деревних і недеревних ресурсів та потенціалів.

У ДП «Берегівський лісгосп» реалізуються різноманітні заходи з відтворення лісів. Лісовідновлення виконано на 90,5% запланованої площі, із створенням лісових культур на 458,5 га. Відновлення лісів здійснюється шляхом освоєння лісосік головного користування та проведення лісовідновних рубок. Збільшення площ лісових насаджень відбувається переважно за рахунок природного поновлення. Природне поновлення запроектовано на 18,4 га, з яких 1,9 га займають твердолистяні породи. Із загальної площі некритих лісовою рослинністю ділянок і лісосік (1238 га) лісовідновлення потребують 1192,7 га. У рекреаційних лісах на площі 24,9 га заплановано створення лісових культур. Для охорони лісів у лісництвах підприємства застосовується комплекс заходів, включаючи сертифікацію лісів і протипожежні дії.

Список використаних джерел:

1. Бадзян В. В. Перспективні напрями на шляху еколого-збалансованого використання лісгосподарських земель. Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна. Вип. 27. № 2. 2017. С. 20-23.
2. Мошак, О. В. Регіональні проблеми формування і розвитку лісоресурсного потенціалу. Науковий вісник Ужгородського університету: Серія: Економіка. Ужгород: УжНУ, 2013. Вип. 3(40). С. 211–215.
3. Проект організації та розвитку лісового господарства ДП «Берегівське лісове господарство» Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства. Ірпінь, 2021. 146 с.
4. Проект організації та розвитку лісового господарства ДП «Виноградівське лісове господарство» Закарпатського обласного управління лісового та мисливського господарства. Ірпінь, 2021. 146 с.
5. Сертифікація системи ведення лісового господарства. URL: <https://ua.fsc.org/ua-uk/forest-management-certification>.
6. Havryshok B., Syvyi M., Demyanchuk P., Lisova N., Pytuliak M. Geospatial Features of Historical-Geographical Formation and the Current State of the Forest Massifs of Busk Forestry (Ukraine) Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska. Sectio B – Geographia, Geologia, Mineralogia et Petrographia. Lublin, 2023. P. 39-57. <https://DOI:10.17951/b.2023.78.39-57>.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ УРБАНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Наталія ЗАБЛОТОВСЬКА, Ірина ЗАБЛОТОВСЬКА

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Чернівці, Україна

Abstract. *The features of the course of urbanization processes in the territory of Chernivtsi region are considered in the context of reforming the administrative-territorial system, military operations in Ukraine, and changes in approaches to defining the concept of urban settlement.*

Key words: *urbanization, suburbanization, city, urban settlement, transport accessibility.*

Населені пункти як форма організації суспільства та середовища життєдіяльності населення є відображенням особливостей розвитку території де вони функціонують. Міста вже давно стали ядрами притягання мігрантів, інвестицій, інновацій, тощо. Для території